

4. Набиев В. Ш. Военно-специальная компетентность курсанта как определяющий фактор профессионального становления офицера / В. Ш. Набиев // Воспитание защитника Отечества : сб. науч. статей по матер. Всерос. науч.-практ. конф. (часть 2), Воронеж, 17-18 окт. 2007 г. – Воронеж : ВВВАИУ, 2007. – С. 87–92.
5. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Нещадим М. І. ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2004. – 56 с.
6. Положення з організації та проведення практичної підготовки керівного, науково-педагогічного складу, слухачів курсантів та студентів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького : Наказ ректора НАДПСУ від 26 січня 2011 р. №106 / Нац. академія Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – 2011. – 50 с.
7. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 19 червня 2006 р. №546/2006. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/4591.html>.

УДК: 371.135:81/233

**В.С. Ульянова**

## **ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗНЗ**

***Анотація.** У статті розглядаються основні питання про виявлення шляхів формування особистості майбутнього вчителя музики, його професійно-творчого розвитку під час педагогічної діяльності в умовах загальноосвітньої школи.*

***Ключові слова:** особистість, педагогічна діяльність, адаптація.*

**Ulyanova V.S. Ways of forming the person future music teachers, while teaching in secondary schools.**

***Annotation.** The paper examines the main issues on the formation of a future teacher, his professional-creative development in teaching activities in secondary school.*

***Key words:** personality, teaching activities, adaptation.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Сьогодні наше суспільство потребує освічених, інтелігентних, творчих, професійно компетентних особистостей. На сучасному етапі особливо це стосується спеціалістів у галузі розвитку освіти та виховання, де відбуваються кардинальні зміни, детерміновані суспільно-історичним розвитком нашої держави. В умовах динамічного розвитку науки, культури, техніки значно змінюються умови праці вчителя, підвищуються вимоги до його особистості та професійної підготовки. Особливо гостро постає питання якості освіти, духовності нації. В умовах зміни завдань сучасної освіти, які є варіативністю навчально-виховних закладів, диверсифікацією змісту, розширенням інноваційних процесів, виникає потреба по-новому розглянути специфіку педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики під час проходження педагогічної практики в ЗОШ. Майбутні спеціалісти повинні добре орієнтуватися в різноманітності педагогічних технологій, володіти комплексом професійних умінь та якостей, ефективно застосовувати сучасні форми та методи педагогічної взаємодії, виявляти нестандартність мислення і здатність до швидкої орієнтації в різних педагогічних ситуаціях, мати свою думку і вміти відстоювати її, адекватно оцінювати свої можливості, бути готовими до прийняття відповідальних рішень.

Успішному вирішенню цих завдань сприятиме система теоретичних компонентів професійної підготовки майбутніх спеціалістів у процесі педагогічної практики. Згідно з вимогами Державного стандарту професійної освіти педагогічна практика – це особливий вид навчальної роботи, спрямований на формування в майбутнього вчителя основних професійних якостей у процесі педагогічної діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Визначенню ролі педагогічної діяльності вчителя в суспільстві присвячено праці М. Драгоманова, О. Духновича, Ю. Федьковича, Х. Алчевської, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, П. Грабовського, Б. Грінченка, С. Ковальнової, Т. Лубенець та ін. Суттєвий внесок у вивченні питань практичної підготовки майбутніх учителів музики зробили Л. Арчажникова, І. Боднарук, В. Бриліна, Л. Булата, С. Гладка, Ж. Дебела, Т. Єременко, Л. Ісаєва, Є. Карпова, З. Квасниця, Г. Кожевников, Л. Матвєєва, І. Найдьонов, Е. Печерська, Г. Яковлева та ін. У дослідженнях цих учених педагогічна практика студентів розглядається в контексті різних проблем підготовки майбутніх учителів: професійної адаптації, професійної орієнтації, розвитку творчих здібностей, формування фахових умінь і навичок.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Ідея творчого характеру педагогічної діяльності не нова для педагогічної думки. А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та інші у своїх працях трактують педагогічну діяльність як творчий процес. Проблеми творчості присвячено значну кількість публікацій [2; 3; 4]. У сучасних умовах ця проблема знову актуалізується. Творчість у філософському словнику визначається як процес діяльності людини, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності. Творча діяльність не містить шаблонів, вона є проявом індивідуальності людини. Навчити творчості взагалі неможливо, але можна й потрібно сформулювати передумови до творчої праці, закласти в структуру навчальної діяльності умови для розвитку пізнавальної активності майбутнього педагога [6, с. 34].

Виходячи з аналізу педагогічної літератури, поняття «творча особистість педагога» зводиться до проблеми педагогічного таланту чи педагогічних здібностей. «Особистість – поняття багатогранне, і її характеризують не лише здібності і обдарування, та й вони не розвиваються окремо від інших притаманних людині якостей... Педагогічна творчість передбачає наявність у вчителя комплексу загальних якостей, що характеризують будь-яку творчу особистість, незалежно від виду діяльності, ерудиції, почуття нового, здатності до аналізу і самоаналізу, гнучкості і широти мислення, активності, волі, розвинутої уяви» [3, с.17].

Педагогічна практика має навчальний характер, але метою діяльності студента є насамперед формування себе як творчої особистості. Тому мета статті полягає у виявленні шляхів формування особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, його професійно-творчого розвитку під час педагогічної практики в умовах загальноосвітньої школи.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є розгляд основних питань про виявлення шляхів формування особистості майбутнього вчителя музики, його професійно-творчого розвитку під час педагогічної діяльності в умовах загальноосвітньої школи.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вибір цієї теми зумовлено зростаючою увагою до питань, пов'язаних із професійним рівнем творчої особистості майбутніх педагогів. Сьогоднішній спеціаліст – це висококваліфікована особистість, яка здатна до творчого мислення, вирішення проблем нестандартним шляхом, діє самостійно, ініціативно. Адже вчитель музики є тією особистістю, на професійну діяльність якої покладено відповідальність за інтелектуальну й морально-естетичну, тобто базисну, підготовку підростаючого покоління.

Педагогічна практика як основа системи підготовки майбутніх учителів забезпечує дієвість засвоєних професійних знань і умінь, сприяє виявленню педагогічних здібностей та індивідуальних творчих можливостей кожного студента. Завдяки тому, що робота практиканта передбачає спілкування з учнями, студент має можливість не лише для самовдосконалення, але й формується його творча індивідуальність, що в процесі педагогічної практики активно впливає на розвиток особистості кожної дитини.

Залучення студентів до безпосередньої практичної діяльності є засобом активізації інтересу до майбутнього фаху, перевірка ефективності усіх без винятку напрямків професійної підготовки (психолого-педагогічного, музично-виконавського, методичного). Результатом формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності є спроможність орієнтуватися в основних музично-педагогічних концепціях, здатність працювати зі школярами різних вікових груп за будь-якою програмою з предмета «Музичне мистецтво», стверджувати власну позицію та індивідуальний творчий стиль викладання предмета.

Педагогічна практика проводиться в умовах навчально-виховного процесу сучасної загальноосвітньої школи з урахуванням закономірностей і принципів цілісного процесу професійної підготовки майбутніх учителів на основі здобутих знань, сформованих умінь і навичок. Під час активної педагогічної практики у студентів створюються умови для практичної педагогічної діяльності.

Процес оволодіння професією, зокрема засвоєння теоретичних знань, практичних умінь і навичок, на нашу думку, безпосередньо пов'язаний із формуванням нового якісного утворення у структурі особистості майбутнього педагога-музиканта. Це утворення може бути схарактеризовано за такими якісними показниками: мотивація (виявляється у ставленні до виконання професійних обов'язків як до потреби); рівень знань психолого-педагогічного та методичного циклу, які відповідають рівню складності виконуваних завдань; ставлення до навчально-виховного процесу у ЗНЗ; виконання функціональних обов'язків учителя музики та якості виконуваної роботи; активність у професійному самовдосконаленні, самоосвіті; прагнення до збагачення духовної та професійної культури.

Таким чином, найпередовіші педагогічні теорії, найсучасніші системи та методи навчання, якими озброєні студенти, не зроблять навчального процесу ефективним. Вирішальну роль у навчанні та вихованні відіграє завжди особистість учителя. «Особистість педагога є і джерелом розвивального впливу навчання, і зразком, еталоном ставлення до справи, відданості ідеї, і інструментом переконання й навіювання, тобто відіграє визначальну роль у визначенні всіх педагогічних завдань. Педагогічна творчість неможлива без широкого світогляду, культури, без розвитку здібностей і прагнення вчителя до пошуку більш досконалих систем навчання» [3, с. 17].

Спрямованість розвитку особистості педагога визначається передусім його світоглядом, моральними ідеалами. «Творчій особистості вчителя притаманна особлива педагогічна захопленість, спрямованість на оптимальні результати виховання і навчання, глибока повага до особистості дитини або підлітка, віра в його можливості. Педагогічна захопленість – одна з найважливіших передумов педагогічної творчості» [3, с. 18].

В. Загвязинський у статті «Педагогічна творчість учителя» зазначає про нерозривність загальних і специфічних рис особистості вчителя і все це умовно відносить до таких інтегральних якостей, як спрямованість, знання, здібності, уміння, особливості характеру. Творчі здібності розвиваються в діяльності, що вимагає творчості [3, с. 14].

Майбутні вчителі музики під час педагогічної практики в загальноосвітній школі повинні знайти такі методи та прийоми у своїй роботі, щоб діти отримували радість у спілкуванні з музичним мистецтвом на уроках, вишукували особливі засоби впливу на своїх вихованців. Розвиваючи вміння художньо виконувати музику, творчо втілювати музичні враження через слово, рухи, малюнок, студенти самі ніби перевтілюються.

Одним із засобів розвитку у студентів-практикантів прагнення і потреби усвідомлювати свою творчу особистість, професійну сутність у процесі музично-педагогічної діяльності є виконання ними певних ролей: музикант-виконавець, режисер, актор, лектор. Виконання музичного твору – процес складний, який потребує певних знань і технічних навичок, зокрема: читання нотного тексту і художнього сприйняття музичного твору, створення задуму та його реалізація, порівняння результату з поставленим художньо-педагогічним завданням, унесення коректив і визначення загальної оцінки художніх дій.

Розкриття ідеї та змісту твору забезпечується тісним взаємозв'язком музично-слухових уявлень студента-практиканта з системою виконавських знань, умінь, навичок. Щоб виховати музичний смак і сформувати музичну культуру учнів різних вікових груп, майбутнім учителям потрібно вміти добирати високохудожній репертуар і знаходити ефективні методи та прийоми сприймання музичних творів. Для ефективного сприйняття учнями музичного твору студентам-практикантам необхідно: досконало знати музичні та поетичні тексти; вміти розробляти художньо-інтерпретаційний план та втілювати його у навчанні учнів музики; володіти комплексом виконавських умінь гри на музичному інструменті; вміти співати під власний супровід; вміти формувати в учнів установку на розуміння музики; вміти вміло виявляти рівень слухацької культури школярів під час сприйняття певного твору.

Виконавська діяльність студентів-практикантів під час педагогічної практики має значні можливості для розкриття індивідуальних творчих можливостей, самостійності, творчих здібностей, вольових якостей особистості майбутнього вчителя музики. Створення у школярів відповідного настрою (тобто настанови) на сприймання музики (пісні або п'єси зі шкільного репертуару) є важливою умовою формування умінь музичного сприймання. «Установка – це внутрішній цілісний стан готовності людини певним чином сприймати й оцінювати явища дійсності, діяти стосовно до них» [5, с. 131]. Ці положення теорії настанови мають важливе значення для керування процесом музичного сприймання на уроках музики у загальноосвітній школі. «Від художньо-пізнавальної настанови, створеної у дітей вчителем, залежить зміст думок і почуттів, образів і асоціацій, що виникають у їх свідомості, глибина естетичного переживання, характер впливу музичного твору» [5, с. 131]. Настанова створюється передусім вступним словом учителя про музику, яку він пропонує учням для слухання. Наскільки студенту-практиканту вдасться зацікавити учнів, спрямувати їх інтерес до прослуховування музичного твору, настільки майбутній вчитель розкривається в своїй комунікативній діяльності (організатор діалогових відносин) і формується як творча особистість.

Слід звернути увагу на такий чинник, як розвиненість мови. Для студента-практиканта мовленнєва діяльність має велике значення щодо становлення його як особистості майбутнього вчителя. Індивідуум, власне, й говорить для того, щоб впливати на думки, поведінку, свідомість інших. Стосунки між студентами-практикантами й учнями впливають і на результативність комунікативної діяльності, в якій виявляється взаємодія, установлюються контакти, необхідні в загальній навчально-пізнавальній діяльності, формуються сприятливі стосунки. У процесі комунікації відбувається вплив на погляди та взаємне переконання, установлюються контакти. Якщо комунікативній спрямованості студента у процесі навчання не надається належної уваги, то це може призвести до втрати його контактів зі школярами під час педагогічної практики.

Основа продуктивного діалогу вчителя і учнів – уміло сформульоване питання, створення проблемно-пошукової ситуації, запропонований цікавий матеріал для обговорення, а найголовніше – мотивація комунікативних дій, бажання школярів обмінюватися думками, порівнювати свою позицію з позицією інших. Учителя музики можна порівняти з театральним режисером, особливо у його намаганні провести ефективний урок, де метою є створення гармонічного й цілісного педагогічного процесу. Якщо студенти-практиканти досягають у своїй педагогічній свідомості ясності творчого задуму, розуміння мети та поставлених завдань, то це схоже на виставу. У ролі режисера майбутні вчителі немовби поєднують два явища: урок, поданий у вигляді плану-конспекту, та урок – реальний, багатосторонній, складний, суперечливий.

Для забезпечення швидкого й ефективного залучення учнів до інтерактивної діяльності бажано, щоб студент-практикант підготував і роздав пам'ятки, які містять опис алгоритму діяльності (послідовний перелік дій, які мають здійснюватися у тій чи іншій навчальній ситуації). Такі пам'ятки можна запропонувати у вигляді плакатів або будь-якої наочності, яка використовується за допомогою технічних засобів навчання. Вони мають пропонуватися учням за потребою доти, доки порядок діяльності не стане для них звичним. Наприклад, робота в малих групах («акваріум»), яка дає змогу набутти навички спілкування та співпраці. «Мозковий штурм» є ефективним методом колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учасників проявляти свою уяву та творчість і допомагає знаходити кілька рішень з конкретної теми. Метод «прес» використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання і вчителю потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється, переконати учнів у своїй правоті. Такий метод дасть можливість студенту-практиканту навчитися формулювати та висловлювати свою думку щодо дискусійного питання, аргументовано, в чіткій і стислій формі впливати на думку своїх учнів-співрозмовників. Таким чином, наскільки творчо студент-практикант буде ставитися до розробки плану-конспекту уроку та його проведення в певних умовах (використовуючи свої знання з теоретико-методологічних дисциплін, виявляти організаторські здібності, бути режисером-постановником у розробці виховних заходів за законами етики й естетики),

настільки з відповідальністю буде ставитися до навчально-виховного процесу в загально-освітній школі.

Для формування в майбутнього вчителя музичного мистецтва творчих здібностей під час проведення педагогічної практики слід забезпечити умови для реалізації студентами-практикантами своїх творчих якостей у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (на уроці та в позаурочній роботі); дати можливість студенту-практиканту усвідомлювати себе індивідуальністю; створити умови для виявлення рівня студента-практиканта як музиканта-виконавця; дати можливість студенту-практиканту самостійно добирати музичний репертуар для учнів різного віку; вчити студентів здійснювати самоаналіз рівня власної інтерпретації під час виконання музичного твору з навчальної програми «Музичне мистецтво»; здійснювати аналіз професійних якостей студента-практиканта як режисера у процесі моделювання нестандартного уроку; дати можливість студенту-практиканту демонструвати акторські здібності на прикладі змодельованих педагогічних ситуацій.

**Висновки з даного дослідження.** Отже, формування творчої особистості майбутнього вчителя музики в умовах педагогічної практики загальноосвітньої школи є її базисною основою. Педагогічна спрямованість, творчі здібності студента-практиканта мають велике значення під час педагогічної практики. Реалізація творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, його формування можуть бути успішними лише в умовах цілеспрямованої й педагогічно організованої діяльності загальноосвітньої школи.

**Перспективи подальших розвідок.** Критеріями розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музики, на нашу думку, є свідоме ставлення до обраної професії, прагнення до збагачення духовної та професійної культури, професійна мотивація студентів у процесі викладання предмета, формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів під час проведення класної та позаурочної роботи, режисера, актора, цікавого лектора в роботі шкільних музичних лекторій з учнями різних вікових груп, комунікативна діяльність й активність у різних формах роботи під час проходження педагогічної практики у загальноосвітній школі. Ці чинники характеризують розвиток професійно-творчої особистості майбутнього вчителя музики.

#### Список використаних джерел

- Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 284 с.
- Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 156 с.
- Загвязинський В. І. Педагогічна творчість учителя / В. І. Загвязинський // Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія / укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – 168 с.
- Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навчальний посібник / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К., 1997. – 302 с.
- Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.
- Філософія : підручник / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалки. – К., Харків : Консум, 2000. – 548 с.

УДК: 364-21:111.32

А.Л. Ускова

## СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННОСТІ ПІКЛУВАННЯ ПРО ІНШУ ЛЮДИНУ

*Анотація.* У статті розглянуто сутність та основні характеристики поняття піклування про іншу людину упродовж історичного розвитку словників, енциклопедій.

*Ключові слова:* опіка, піклування, піклувальник, піклування про іншу людину.

**Uskova A.L. The essence and main features of values of caring about another person.**

*Annotation.* The article deals with the essence and main characteristics of the concept of care of another person during the historical development of dictionaries, encyclopedias.

*Key words:* care, attention, trustee, care of another person.